

Тронь А.А. (м.Львів),

Тронь О.А. (Івано-Франківськ)

**ЛЕКСИКО–СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІЄСЛІВ КРАТНОСТІ
ІЗ СЕМОЮ 'РІЗКЕ КОЛИВАННЯ ТІЛА АБО ЧАСТИН ТІЛА'**

У статті досліджується лексико-семантична група дієслів із семою 'різке коливання тіла або частин тіла', встановлюються спільні та відмінні особливості вживання цих дієслів. Ключові слова: лексико-семантична група дієслів, дієслова кратності, сема кратності.

В статье исследуется лексико-семантическая группа глаголов с семой 'резкое колебание тела или частей тела', определяются общие и отличительные особенности употребления этих глаголов. Ключевые слова: лексико-семантическая группа глаголов, глаголы кратности, сема кратности.

The article highlights the lexico–semantic group of verbs with the seme 'abrupt change of movement', their common and different peculiarities of usage are analyzed. Key words: lexico–semantic group of verbs, frequentative verbs, seme of frequentativity.

Здавна дієслову належить центральне місце серед частин мови. Як зазначає І. Вихованець, “ця центральність впливає з того, що тільки в дієслові зосереджуються всі значеннєві різновиди ознаки – дія і стан (з нашаруванням властивої дієслову динамічності)” [2: 42]. Отож, за семантико-граматичними властивостями розрізняють дієслова дії та дієслова стану. У межах цих класів існують семантичні підкласи та групи дієслів.

Спроби визначення семантичних груп дієслів пропонується у працях В. Русанівського [4: 56–65], Е. Кузнєцової [3: 5–12] та ін.

Однією з лексико–семантичних груп є група дієслів руху, які об'єднуються на основі спільного компонента – семи 'різкого коливання тіла або частин тіла'.

Метою статті є встановити і описати лексико-семантичну групу дієслів кратності, які позначають різкі та дрібні коливання тіла або окремих частин тіла, виявити спільні та відмінні особливості вживання цих дієслів.

Основними виразниками семи 'різке коливання тіла або частин тіла' є предикат **shake** та його синонімічний ряд **tremble, shudder, quake, quiver, totter** та **shiver**. Зазначені дієслова означають 'різко або плавно рухатися у результаті невимушеного, здебільшого періодичного скорочення мускулів тіла або частин тіла', тобто **тремтіти, трястися, тріпотіти, здригатись** тощо.

Порівнюючи семантичну структуру предикатів **shake, tremble, shudder, quake, totter, shiver, quaver** та **quiver** визначаємо їх спільну сему:

Shake: *to dislodge by **quick, forcible** movements /Webster/; to move **suddenly** from side to side or up and down, usually with a lot of force /Longman/;*

Tremble: *to shake involuntarily with **quick, short** movements, as from fear, excitement or cold, quake, quiver /Webster/; to shake slightly in a way that you cannot control, especially because you are upset or frightened /Longman/;*

Shudder: *to tremble with a **sudden** convulsive movement, as from horror, fear or cold /Webster/; to shake for a short time because you are afraid or cold /Longman/;*

Quake: *to shudder or quiver, as from cold or fear /Webster/; to shake or tremble, usually because you are very frightened /Longman/;*

Totter: *to shake or tremble /Webster/;*

Shiver: *to shake or tremble with cold, fear, excitement /Webster/; to shake slightly because you are afraid or frightened; tremble /Longman/;*

Quaver: *to shake tremulously; quiver or tremble /Webster/;*

Quiver: *to shake with a slight but rapid motion; tremble /Webster/; to shake slightly because you are cold, or because you feel very afraid, angry, excited, tremble /Longman/.*

Як бачимо, семи кратності 'suddenly', 'quickly' є домінуючими та спільними у предикатів **shake, tremble, shudder**, а виявлення семи кратності у предикатів **quake, quiver, totter, shiver, quaver** та **wobble** потребують глибшого аналізу:

Quake: *to **shudder** or quiver, as from cold or fear /Webster/ →*

Shudder: *to tremble with a **sudden** convulsive movement, as from horror, fear*

or cold /Webster/;

Quiver: to **shake** with a slight but rapid motion; tremble /Webster/ →

Shake: to move **suddenly** from side to side or up and down;

Totter: to **shake** or tremble /Webster/ →

Shake: to move **suddenly** from side to side or up and down;

Shiver: to **shake** or tremble with cold, fear, excitement /Webster/ →

Shake: to move **suddenly** from side to side or up and down;

Quaver: to **shake** tremulously; quiver or **tremble** /Webster/ →

Shake: to move **suddenly** from side to side or up and down;

Wobble: to show unsteadiness, **tremble**, quaver /Webster/ →

Tremble: to **shake** involuntarily with quick, short movements.

Очевидно, що предикати **quiver**, **totter**, **shiver**, **quaver** та **wobble** визначаються за допомогою **shake**, **tremble**, тобто сема кратності у них є вторинною.

Слід зазначити, що досліджувані предикати відрізняються за такими смисловими ознаками, як: амплітуда коливання; його частота; час протікання дії; причина, яка зумовлює тремтіння; повнота охоплення тіла тремтінням [1: 376].

Предикат **shake** позначає непоодинокі тремтіння з середньою амплітудою коливання, незалежно від того, чи все тіло чи тільки якась частина тіла охоплена ним, скільки часу це продовжується, і якими причинами – внутрішніми чи зовнішніми, психічними чи фізичними дія зумовлена. Каузатором дії виступають позитивні емоції, напр.: *His body starts to shake with laughter (Esquire)*. *She shook with laughter after he had cracked a joke (Carter P.)* та негативні емоції, як-от: *She shook her head in dismay (Mansell J.)*. *Her awareness of the hard body at the back was unbearably acute, and a shivering sign shook her, but she didn't know if it was governed by despair or surrender (Adams R.)* *The pain was insatiable, but it was the weight of anger, directed against this by now bloody stone which shook him (Polygon Books: And Thus I Freely Sing)*. *A series of*

electoral shocks in recent weeks has shaken the European political landscape (Daily Telegraph).

Предикати **tremble** і **quiver**, як і предикат **shake**, позначають тремтіння будь-якої тривалості, котре охоплює все тіло або якусь частину тіла. Однак на відміну від **shake**, вони позначають дрібне тремтіння (**quiver** – навіть тріпотіння), яке спричинене більш певними причинами.

Tremble вказує на а) сильні емоції, здебільшого негативні: *He trembled, with rage, with panic (Bulmer K.). The man trembled with rage, leaning slightly forward because of the strain on his collar (Robinson D.). He trembled at the thought of ghosts (Rogers R. and Dickens C.);* б) фізичну безпорадність: *In the morning Bernard was pale and his hand trembled too much even to lift his coffee cup (Weldon F.). Her hands trembled as she poured the milk into the mugs (Grey A.)* або в) холод, наприклад: *A chilly breeze was moving and several of them trembled where they sat (Adams R.).*

Предикат **quiver** вирізняється тим, що каузуючою причиною є сильні емоції або внутрішня напруга. Предикат *quiver*, так само як і предикат *tremble*, здебільшого позначає негативні емоції. Наприклад: *Her shoulders quivered but she made no sound (W. Wilson). His voice quivered with emotion, he sniffed and wiped his eyes and took some time to recover (World Affairs Material). Herr Nordern's voice quivered with indignation (Carter P.). Wolsey just quivered in terror, shaking like one of the jellies his chefs had so recently served us (Clynes M.). Hoomey's face, screwed up with panic and about to burst into tears of shock and fear, quivered with a heroic effort at control (Peyton K.). The nurse's chin quivered in indignation as she reported that the child was no more than a child (Adams R.).* Предикати **shiver** і **shudder** також позначають тремтіння, однак на відміну від попередніх, вони вказують на однократну дію, і на те, що це тремтіння охоплює все тіло (а не окрему частину тіла), оскільки неможливо сказати *her leg shivered/ shuddered.

Shiver позначає тремтіння, зумовлене відчуттям сильного холоду чи страху, як-от: *He shivered, suddenly cold again, his teeth chattering (Wingrove D.).*

The boy **shivered violently** and the face changed, all spite, all **anger** draining from it (Wingrove D.). Robbie **shivered suddenly**, almost as if she had encountered the aura of one of these sad ghosts (Murray A.). It was gone midnight, cold and autumnal, and they **shivered** in their denim jackets (Peyton K.). He let the sentence hang unfinished, and she **shivered**, struck anew by the danger she'd voluntarily placed herself in (Richmond S.). I **shivered in terror** as I saw her face which was becoming more and more dragon-like with every minute (Richmond S.).

Подекуди предикат **shiver** описує тремтіння, зумовлене важкими передчуттями чи очікуваннями: *Such thoughts ... may make you **shiver** at first* (C.Montague). *She **shivered** elaborately at the thought, then, unexpectedly, caught a glimpse of her reflection in the mirror and was utterly horrified and shocked at what she saw* (Howard S.). *He stared up at the starlit sky and **shivered**, not only from the biting cold but his own sombre fear of what might await him* (Harding P.).

Предикат **shudder** позначає однократну дію, каузатором якої виступають негативні емоції, такі як страх, огида, відраза. Наприклад: *I **shuddered** to hear the infatuated assertion* (Ch. Bronte). *Maggie **suddenly shuddered**, and twisted away, her happy expression replaced by one of painful memories* (Blair E.). *Athelstan followed Cranston's gaze and **shuddered** in disgust* (Harding P.). *She **shuddered** at the recollection of Anthea's naked hatred at dinner* (Shepherd St.). *At his words, Lina Salamanca's body **shuddered** in the spasm of a monstrous sigh* (Storm C.).

Як і **shiver**, предикат **shudder** також передає погані очікування, передчуття, те, що є небажаним, негативним, наприклад: *Everyone **shuddered**, dreading the fate that seemed in store for them* (Clynes M.). *She **shuddered** when she thought what her fate might have been* (Hutson S.). *The Collector **shuddered** at the thought that he might have had to endure his own illness within those walls* (Farrell J.). *He **shuddered** at the thought of all the potential conflict situations ahead* (Kilby M.).

На відміну від попередніх предикатів, **quake** і **quaver** позначають тремтіння з більшою амплітудою коливань. **Quake** описує сильне, глибоке тремтіння, яке пронизує наскрізь, незважаючи на те, чи воно довготривале чи

короткочасне. Причиною виступає сильне збудження, страх чи холод, які охоплюють або все тіло, або його частину. Наприклад: *I, watching him, felt my muscles **quake**; for I knew that no mere human, with an icy torrent plucking at .. his weakened limbs, could cling for long to those charred tree-trunks (K. Roberts). "Honest to God", Violet said, begging, pleading, ready to go down on her knees she saw, a glint; it **quaked** her bowels, the steel of the cut-throat razor (Healy Th.).*

На відміну від попередніх синонімів **quaver** вказує на нерівномірні коливання, зумовлені загостреними емоціями, страхом: *Horror **quavered** the man's voice (Gay A.). Suddenly he leaned forward and a note of pain **quavered** in his voice (Barnes T.).*

Wobble позначає дрібне тремтіння будь-якої тривалості, що пояснюється хворобливістю чи ослабленістю якоїсь частини тіла, або поганим фізичним станом тіла. Наприклад: *When she turned on her mother, her face was scarlet and her double chin **wobbled** (Forrester H.). His heart felt heavy and his legs **wobbled** when he saw the Bookman still sitting inside, looking very depressed (McDonald S.). Her breasts **wobbled** as if with a slow rhythm of their own (Aldiss B.). He **wobbled suddenly** and slipped sideways (Chisnall E.).*

Проаналізувавши лексико-семантичну групу дієслів із семою 'різке коливання тіла або частин тіла', а саме предикати **shake, tremble, shiver, shudder, quake, quaver, quiver, wobble**, стверджуємо, що всі вони, за винятком **wobble**, мають здатність керувати прийменниковим додатком *with smth*, що позначає холод чи емоцію як причину, яка зумовлює тремтіння. Здебільшого суб'єктом дії у таких випадках є людина або все її тіло (але не частина тіла). Наприклад: *She felt elated and furious, and **trembled with nervous energy** (James D.). Spatz **trembled with rage** (Wingrove D.). She **shivered with** a blend of remembered and anticipated **pleasure** (Taylor A.). Alone in the fiat, she had **shuddered with** something approaching **fear** (Francome J.). Karr's huge frame **shuddered with indignation** (Wingrove D.). The young eagle **trembled with fear**, and then **shivered with cold** and loneliness as he looked at the cage that surrounded him (Horwood W.).*

Крім того, всі досліджувані предикати керують прийменниковим додатком *at smth*, що позначає людську думку, зовнішні, здебільшого звукові подразники, які є причиною процесу тремтіння: *to shake, to tremble, to quiver, to shiver, to shudder, to quake, to quaver, to wobble at the sound of smb's voice*. Наприклад: *She shivered at the thought. Like Robinson Crusoe on his island, I trembled at the sight (Aldiss B.). I shuddered at the memory (Maitland I.). Valence shuddered at the mention of Chaos (Watson I.). Isabel, listening in the tower, shivered at the implacable hatred in Matilda's voice (Byrne J.). She shivered at some ill-defined idea, drifting past out of reach, in the foggy recesses of her mind (Bedford J.). I trembled at that nakedness (McKendrick J.).*

Залежно від семантичних особливостей, суб'єктом у реченнях із предикатами **shake, tremble, quiver, quake** та **wobble** є іменники, які позначають:

1) істоту (людину або тварину): *She trembled from head to foot (E.Gaskell). The yellow dog barked excitedly and shook himself all of a sudden (Lawhead S.).*

2) тіло або частину тіла: *The whole body quivered under the covering of hay (Darke M.). Her lips quivered, she turned back and marched off (Bawden N.). Her legs quivered and her chest heaved as she struggled to control her breathing (Byrne J.). His large purple cheeks quivered (J.Conrad). Her chin trembled with anxiety (Williams N.). Prentice's foot and leg shuddered as he rolled on the grass (J.Conrad).*

Предикати *shiver, shudder, quaver* з назвами частин тіла не вживаються.

Очевидним із зазначених речень є те, що всі предикати із семою 'різке коливання тіла або частин тіла' можуть вказувати як на однократну, так і на багатократну дію, тобто вони позначають квантифіковані дії, які за своєю природою можуть припинятися і поновлюватися. У реченнях *Maggie suddenly shuddered, and twisted away, her happy expression replaced by one of painful memories (Blair E.)* та *Fleur shook her head; but her lips were trembling (J.Galsworthy)* предикат **to shudder** позначає однократну завершену дію, а

предикат *to tremble* вказує на багатократну тривалу дію, що увиразнюється її вживанням у Past Progressive Tense.

Однократність дії посилюється модифікаторами *suddenly* [quickly and unexpectedly – Longman Dictionary p. 1659], *instantly* [immediately – Longman Dictionary, p. 843], *once* [a single occasion; one time only – Webster p. 554; on one occasion only – Longman Dictionary p. 1147], напр.: *She shivered suddenly, and her arm caught the folder of photographs, knocking it on to the floor (Craven S.). Robbie shivered suddenly, almost as if she encountered the aura of one of these sad ghosts (Murray A.). Jessamy abruptly shook her head (Mansell J.). He wobbled suddenly and slipped sideways (Chisnall E.). Bertha had sat back with the satisfied air of having played a trump card, until suddenly her lip had quivered as tears filled her eyes (Macgregor M.).*

Подекуди на вживання однократної завершеної дії вказує сам контекст: *He jerked his hand back as if it had received an electric shock: a cheek nerve had quivered (Williams N).* У даному реченні миттєвість дії увиразнюється порівнянням *as if it had received an electric shock*. Те саме спостерігаємо і в наступному прикладі: *I shuddered as if it had been fired at me... (Th. Hardy).*

У таблиці 1 подано відмінності у семантичних характеристиках предикатів кратності із семою ‘різке коливання тіла або частин тіла’.

Таблиця 1.

	suddenly	swiftly	abruptly	act of	instance	force	quickly
Shake	+	–	–	+	+	+	+
Tremble	–	–	–	+	–	–	+
Shiver	–	–	–	–	–	–	–
Shudder	+	–	–	–	–	–	–
Quake	–	–	–	+	+	–	–
Quiver	–	–	–	+	–	–	–
Totter	–	–	–	+	–	–	–

Таким чином, аналіз лексико–семантичної групи дієслів кратності із семою ‘різке коливання тіла або частин тіла’ дозволяє виділити їх спільну ознаку – позначення різкого чи плавного коливання тіла у просторі як однократну завершену чи неоднократно повторювану дію. Відмінності вживання предикатів пов’язані із амплітудою коливання, їх частотою, часом, впродовж якого людина охоплена тремтінням, з причиною, що зумовлює коливання та повнотою охоплення тіла тремтінням. Врахування спільних та відмінних рис досліджуваних предикатів сприяє цілісному розумінню лексико–семантичної групи досліджуваних дієслів як складової категорії кратності.

Література:

1. Англо–русский синонимический словарь // Под рук. А.И. Розенмана и Ю.Д. Апресяна. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2004. – 544 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.
3. Кузнецова Э.В. О принципах и методах выделения объема семантических классов русских глаголов // Классы слов и их взаимодействие. – Свердловск: Изд–во Уральского университета, 1979. – С. 5–12.
4. Русанівський В.М. Спроба визначення семантичних груп дієслів на основі формальних критеріїв // Структурно–математична лінгвістика. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 56–65.
5. Longman Dictionary of Contemporary English // dir. Della Summers. – New ed., 2003.
6. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English // Hornby A.S. – Oxford University Press, 1978.
7. Webster Universal College Dictionary. – New York: Gramercy Books, 1997.